

Rudolf Dupkala jr

Idea „občianskej spoločnosti“ a sociálno-politická problematika v tvorbe Jána Palárika

The concept of civil society and socio-political issues according to J. Palarik

Keywords: *citizens, civil society, democracy, politics, state, idea of civil society, law*

Sociálno-politická problematika bola na Slovensku v 19. storočí rozvíjaná predovšetkým v rámci filozofického myslenia predstaviteľov štúrovskej a postštúrovskej generácie, ku ktorej sa zaraďuje aj Ján Palárik. V predkladanom príspevku načrtujeme základné kontúry jeho sociálno-politického myslenia a poukážeme aj na jeho reflexie idey *občianskej spoločnosti*, ktorú „prehodnocoval“ nielen v novej etape národno-emancipačného zápasu Slovákov, ale tiež v kritickej nádväznosti na pôvodnú, t.j. Kollárovu koncepciu *slovanskej vyájomnosti*.

Ján Palárik (1822-1870) bol stúpencom národného programu Slovákov, ktorý je známy pod názvom „Nová škola“. Prívrženci tohto programu a hnutia reflektovali národné a politické záujmy Slovákov v zmenených podmienkach porevolučného Rakúsko - Uhorska.

V tvorbe J. Palárika sa odrážali najmä sociálno - politické udalosti Rakúsko - Uhorska v päťdesiatych až sedemdesiatych rokoch 19. storočia. Palárik na tieto udalosti reaguje jednak vo svojich divadelných hrách, napr.

Inkognito, *Dimitrij Samozvanec* atď, a jednak na stránkach almanachu „Concordia“ časopisu „Cyrill a Method“ a podobne. Najkoncentrovanejším spôsobom však túto problematiku analyzoval a interpretoval v politicko-literárnej úvahe s názvom „O vzájemnosti slovanskej“, ktorá začala vychádzať začiatkom roku 1862 v časopise „Sokol“.

Ideovo-politickým východiskom Palárikovej úvahy o *vzájemnosti slovanskej* boli najmä tradície európskeho osvietenského demokratizmu, liberalizmu a humanizmu. Okrem toho sa Palárik inšpiroval tiež filozoficko-politickým myslením T. Hobbesa a A. Smitha [porovnaj *Dejiny filozofického myslenia na Slovensku I.*, 1987: 427].

K problematike ideových zdrojov Palárikovho sociálno-politického myslenia sa vyjadrila aj M. Gbúrová, keď v podnetnej štúdií s názvom *Palárikov kresťansko-liberálny koncept riešenia slovanskej otázky* napísala: "pod vplyvom názorovej diferenciacie v radoch katolíckeho duchovenstva, ktoré sa prejavilo už na jar roku 1848, začal sa (Palárik - pozn. autor) podrobnejšie zaoberať osvieteneckými myšlienkami a liberálno-reformnými ideami, ktoré presadzovalo liberálnejšie zmýšľajúce kňazstvo a šírilo ho po celej habsburskej monarchii. Nie je náhodné, že práve v tom čase študuje Hobbesovu teóriu spoločenskej zmluvy, ekonomické dielo A. Smitha a osobitne liberálny koncept vzťahu medzi slobodou a zákonom, ktorý rozpracoval francúzsky politický filozof Ch. Montesquieu. Najznámejšie dielo tohto filozofa *O duchu zákonov* Palárik najčastejšie spomína vo svojich politických príspevkoch a z neho cituje tie pasáže, ktoré súviseli s právnymi otázkami občianskej a politickej slobody občanov" [Gbúrová, 2002: 67-68].

Skutočnosť, že Palárik koncipuje a publikuje svoj projekt „slovanskej vzájomnosti“, práve na začiatku šesťdesiatych rokov 19. storočia, nebola akiste náhodná.

Po páde Bachovho absolutizmu (23. augusta 1859) sa politický život v Rakúsku začal mierne liberalizovať. Hľadálo sa riešenie problémov, ktoré boli za policajného režimu neriešené. Októbrový dekrét z roku 1860 a februárová ústava z roku 1861 predstavujú dve významné obdobia na ceste

k dialógu medzi Viedňou a Budapešťou. Maďari žiadali uplatnenie zákonov z roku 1848, ktoré mali rakúsko - maďarské vzťahy usporiadať na tzv. dualistickom princípe. M. Gbúrová v tejto súvislosti konštatuje, že Palárik "dualistické usporiadanie habsburskej ríše považoval za ešte horší variant štátoprávnej koncepcie ako monarchistický režim. Vychádzal pritom z osvieteneckej argumentácie o *zvláštnom (prirodzenom, reálnom, užitočnom)* účele štátnopolitického celku. Podľa neho cieľom habsburskej monarchie bolo presadenie... germanizácie smerom na Východ a Uhorským zvláštnym účelom zase bolo *mohutne sa ženúcemu prúdu germanizačnému na Východ... prietrž učiť*. Z toho uzatváral, že rakúsko-maďarským vyrovnaním sa nielenže nezohľadnil etnický princíp federalistického rozdelenia monarchie, ale že namiesto dualizmu vznikli dva centralizmy so svojimi dvoma zvláštnymi účelmi: nemeckým a maďarským" [Gbúrová, 2002: 69].

Slováci, ktorí sa zišli 6. júna 1861 v Turčianskom Svätom Martine, predniesli vo forme *Memoranda* svoje kultúrne a politické požiadavky. Palárik zaujal popredné miesto v národnom živote. Bol medzi hlavnými autormi *Memoranda*, ktoré nakoniec prinieslo len málo ovocia. Okrem iného odhalilo vážne rozpory v názoroch na vypracovanie akčného politického programu na Slovensku.

Práve v týchto vážnych okolnostiach sa neodkladne vnucovala úvaha o spolupráci slovanských národov v Rakúsku. Palárik zblízka pozoroval, čo sa deje v Budapešti a uvedomoval si, že prišla hodina „redefinovať“ aj otázku slovanskej vzájomnosti, ktorú vo svojej pôvodnej podobe formuloval už Ján Kollár.

Nebola to ľahká úloha, lebo akékoľvek spochybnenie platnosti téz o slovanskej vzájomnosti Jána Kollára, narážalo na odpor zo strany tzv. *národného konzervativizmu* a preto si to vyžadovalo silnú dávku osobnej odvahy. Rovnako nepopulárnym a nebezpečným bolo aj spochybňovanie vtedy prevládajúcej rusofilskej línie, (kritika politických a spoločenských pomerov v cárskom Rusku), alebo vystupovanie na obranu „rebelov“ Poliakov. Všetko to vytváralo priestor na vyvolávanie nepriateľstva z pozície oficiálneho vedenia vtedajšej slovenskej „národnej strany“.

Palárikova úvaha obsahuje niekoľko historických údajov, ktoré umožňujú čitateľovi, aby si urobil názor o minulosti slovanských národov. Minulosť bez prikrášľovania bola poznačená deleniami, nezhodami, bratovražednými vojnami, ktorých dôsledkom bolo zotročenie väčšiny Slovanov ich susedmi, Maďarmi, Nemcami a Turkami. Zisťujúc túto smutnú situáciu rozdelených a utláčaných slovanských národov Palárik prichádza k záveru o nevyhnutnosti spolupráce.

Najskôr Palárik krátko načrtáva pôvod vedomia slovanskej vzájomnosti a veľkou mierou si pomáha 7. paragrafom z rozpravy Jána Kollára nazvanej *O literárnej vzájomnosti*. V tejto súvislosti zdôrazňuje, že práve Slovensko dalo *slovanskému svetu* prvých a najvýznamnejších iniciátorov slovanskej vzájomnosti, ktorými boli Kollár, Šafárik, Hollý, Štúr, Hodža, Hatalla a ďalší. Dokladajú to aj tieto jeho slová: „My Slováci v Uhrách sme posiaľ nič nemali v národnej literatúre a najviac sme vystavení boli odnárodňovaniu; preto sme aj boli prví, ktorí sme ramená k objatiu všetkých ostatných Slovanov vystreli. Naše nárečie stojí v gramatickom a geografickom ohľade v stredisku všetkých slovanských nárečí“ [Palárik, 1956: 178].

Toto veľké hnutie malo – podľa Palárika – svoju predprípravu v jazykovedných prácach Dobrovského a Kopitara, ktoré ďalej rozpracovali práve vyššie uvedení slovenskí národní buditeľia a slavisti. Robili tak v básnickom, vedeckom a filozofickom smere, čo našlo pokračovateľov u Rusov, Čechov, Chorvátov, Srbov a Slovincov.

Palárikova práca sa – napriek tomu – začína kritikou Kollárovej koncepcie slovanskej vzájomnosti. Je známe, že Kollár ohraničuje slovanskú vzájomnosť na literatúru s vylúčením politického hľadiska. Navyše obmedzuje čisto literárnu vzájomnosť len na štyri hlavné jazyky: ruština, ilýrčina, poľština a českoslovenčina. Pokladá ich za mohutné veľrieky, ktoré umožňujú porozumieť kultúrnemu bohatstvu všetkých slovanských kmeňov. Podľa Palárikovej mienky obidve Kollárove obmedzenia spôsobili veľký počet nedorozumení a sporov medzi slovanskými národmi. Palárik, panslavista telom i dušou, preniknutý Kollárovou myšlienkou, zistil u neho určitý rozpor medzi slovanskou myšlienkou vyjadrenou v básnickej *Slávy*

dcera a myšlienkou, ktorú rozvádza v rozprave. Palárik ako na ospravedlnenie svojmu veľkému učiteľovi panslavizmu hovorí toto: „Možno, že Kollár ešte netrúfal si otvorene vysloviť, čo v srdci cítil, a za dobré uznal obmedziť vzájomnosť slovanskú iba na literatúru rozličných kmeňov slovanských“ [Palárik, 1956: 181-182].

Palárik tvrdí, že obmedzovať slovanskú vzájomnosť len na nákup a čítanie slovanských kníh nezodpovedá objektívnej pravde, ako ju pred celý svet predstavil prvý Slovanský zjazd, ktorý sa konal v roku 1848 v Prahe. Diskusie na tomto zjazde a vyhlásenia, ktoré zjazd adresoval rakúskemu cisárovi, svetovému zhromaždeniu a európskym národom to jasne dokazujú. Politický aspekt medzislovanských vzťahov sa tiež prejavil v čase maďarského povstania v roku 1848-1849, keď chorvátsky bán Jelačić a srbské knieža Michal Obrenovič šli brániť slovanských bratov, ktorí boli v nebezpečí. Palárik považuje obmedzenie slovanskej vzájomnosti len na oblasť literárnu za akúsi neužitočnú mystifikáciu, ktorá v takomto chápaní iba škodí slovanskej veci. Takto ponímaná slovanská vzájomnosť je – podľa neho – neužitočná a zbytočná.

Slovanská vzájomnosť sleduje tiež ďalšie, resp. širšie ciele a nevidiac jasne, v čom presne spočíva jej podstata môže vyvolať dojem, že za priznávanou literárnou činnosťou sa skrývajú podozrivé machinácie ohrozujúce slobodu a civilizáciu. Pre takýto dojem niektorí ľudia pripúšťajú, že sa za nevinnou slovanskou vzájomnosťou dvíha hrozný príznak politického panslavizmu, ktorý strachom naplňa celú Európu. Palárik preto uvádza vlastnú definíciu slovanskej vzájomnosti. „Vzájomnosť slovanská je spoločné (vzájomné) podielubranie všetkých kmeňov slovanských v ich opravdivých národných záujmoch a snahách. Záleží ona vo vzájomnom podporovaní všetkého toho, čo k národnému vývinu a vôbec k hmotnému a duchovnému blahu každého jednotlivého kmeňa dopomáha. Ako teda opravdivá láska neobmedzuje sa na predmety a spôsoby, tak ani vzájomnosť slovanská, ktorej matkou je vzájomná láska Slovanov, nemôže obmedzená byť iba na nárečia, knihy a literatúru, ale hľadá ona všetkými možnými a mravne dobrými spôsobmi národný vývin a blahobyt slovan-

ských kmeňov a tým celého Slovanstva napomáhať. Vzájomnosť slovanská v tomto širšom zmysle vzatá, nevytvára teda politiku, nakoľko táto medze mravnosti a prirodzeného práva neprekračujúc, k napomáhaniu národného blaha všetkých slovanských kmeňov smeruje. Je ona práve tak tichá a nevinná ovečka, ako tá Kollárova, bo milovať sa vzájomne, vzájomne si všetko dobré priať, vzájomne si pomáhať ako jednotlivcom, tak ani rodinám, národom zakázaná byť nemôže. Vzájomnosť slovanská v pokoji necháva cudzie národy a vlády, neruší právo druhých, nežiada, čo cudzieho je, ale len to chce, aby aj právo slovanských národov druhými, menovite panujúcimi vládami šetrne a národný Slovanov vývin a blahobyť v štátoch v ktorých bývajú, zabezpečený bol“ [Palárik, 1956: 184-185].

M. Gbúrová túto problematiku zhodnotila slovami: "Palárik pri koncipovaní svojej predstavy slovanskej vzájomnosti chcel jednak naviazať na pozitívne myšlienky hlavných hlásateľov idey slovanstva na Slovensku - J. Kollára, P. J. Šafárika a L. Štúra - a súčasne ju reformovať tak aby jednak stratila negatívnu nálepku *pan slovanskej ruskej monarchie* a súčasne získala rozmer reálnej medzislovanskej spolupráce. Palárik založil svoj panslavizmus na kresťanských hodnotách, na liberálnych občianskych, na rovnosti slovanských národov a ich slobodnej spolupráci v rámci uhorského konštitucionalizmu i mimo neho... Palárik si teda... nepredstavoval zjednotenie Slovanov v jednom štáte s absolutistickým vládnym systémom. Naopak, želal si spolunažívanie v rovnosti pred zákonom slovanských a neslovanských národov v rámci mnohonárodných štátnych útvarov" [Gbúrová, 2002: 78-79].

Ján Palárik sa svojimi politickými názormi hlásil k myšlienkam liberalizmu. T. Pichler liberalizmus Palárika chápal ako „politické presvedčenie, že národné ciele sa najúčinnejšie dosiahnu uplatňovaním a využívaním občianskych práv a slobôd a nie vsádzaním na okamžité zabezpečenie inštitucionálneho rámca národného bytia etablovaným inštitucionálnym aktérom: najčastejšie panovníkom“ [Pichler, 1998: 78].

Takto sa dostávame k podstate nami sledovanej problematiky, ktorou je vzťah "národného" a "občianskeho" v tvorbe J. Palárika, pričom sa opäť

odvolávame na M. Gbúrovú, ktorá túto problematiku reflektuje cez "východiskové protirečenie medzi ústavne projektovanou občianskou a politickou slobodou obyvateľov *uhorskej krajiny* a jazykovým diktátom (maďarčina sa stala výlučne úradným jazykom celého Uhorska), ktoré bolo výsledkom rokovaní uhorského snemu v rokoch 1847/48 v Prešporku. Práve na tomto type protirečenia načrtnol problém vzťahu medzi národným a občianskym princípom. Tu treba poznamenať, že Palárik mal všetky predpoklady rozvinúť túto tému. Žiaľ, zanechal len jej náčrt, no aj ten svedčí o jeho demokratickom zmýšľaní a o relatívne pokrokovom poňatí občianskej a národnej identity. Národnému princípu Palárik nevyčleňoval osobitné postavenie, ale vnímal ho ako súčasť občianskej a politickej slobody určitej etno-sociálnej komunity... Občiansky princíp chápal teda ako široké pole rozličných identít, vrátane národnej identity, ktorú ponímal primárne ako otázku jazyka" [Gbúrová, 2002: 73].

S touto interpretačnou pozíciou M. Gbúrovej sa plne stotožňujeme a súhlasíme s ňou aj v názore, že Palárikove postoje v tomto smere boli ovplyvnené myšlienkami Montesquieua, ktorý - podľa Palárika - tvrdí, že: „v každom štáte majú byť zákony v najdokonalejšom súhlase s prirodzenosťou, čiže povahou a základom vlády, nakoľko totiž tá je buďto demokratická, v ktorej má ľud najvyššiu zákonodarnú i administratívnu moc, alebo aspoň taká medzi ľudom a kráľom podľa ústavy jest podelená, buďto aristokratická, v ktorej šľachta buďto monarchistická, v ktorej samovládár podľa prijatých pravidiel, buď to absolutistická alebo despoticá, v ktorej samovládár ľubovoľne panuje“ [Palárik, 1956: 68].

Jeho chápanie politiky bolo v protiklade s tzv. „starou školou“. Palárikovo poňatie sa líšilo v tom, že sa opieral o konštitucionalizmus a parlamentarizmus. Bol presvedčený, že sloboda a národnosť musia byť zlúčiteľné, ale národnosť má byť zakotvená v slobode. Občianske práva pokladal za najúčinnější prostriedok sledovania slovenských cieľov v Uhorsku. „Veril v politickú produktivitu občianskych práv a slobôd ako aj v perspektívu zapojenia širších vrstiev do politického procesu“ [Pichler, 1998: 50].

Palárik za nazdával, že chybou uhorskej politickej elity v roku 1848 bola nedôslednosť v chápaní občianskej slobody a jazyka. T. Pichler k tomu poznamenáva: „Pokus vybudovať jednotazyčný uhorský národný štát na základe kalkulu: občianska sloboda za jazykové prispôsobenie“, bola podľa Palárika chybná“ [Pichler, 1998: 89].

Bol presvedčený, že po roku 1848 malo byť uzákonené právo, aby rozličné národnosti mohli používať vo verejnom živote vlastný jazyk. V práci *Za reč a práva ľudu* vyjadril, tiež presvedčenie „oživovať, brániť všetkými možnými, ústavou dovolenými prostriedkami do života uvádzať práva národnosti našej slovenskej, ale pritom pevne držať s uhorskou stranou a proti centralistickej nemeckej so zadržaním si práva, ostatné, čo nám ešte chýba, neskôr solidárne so všetkými uhorskými i rakúskymi Slovanmi vymáhať“ [Palárik, 1956: 82].

Východiskom Palárikových politických úvah je ústavnosť. „Uhorská ústavnosť“ tvorí pozitívny pól a dištancovanie sa od panovníka ako od *zriadovateľa* a garanta inštitucionálneho národného bytia *zhora* tvorí negatívny pól“ [Pichler, 1998: 81].

Politika ako činnosť zdola nahor predstavuje jeden zo základov jeho politických názorov. „Prvoradým cieľom budúcej slovenskej politiky, by malo byť budovanie politickej sily a vplyvu zdola nahor v ústavných podmienkach Uhorska. Národné hnutie podľa neho nemôže dosiahnuť svoje ciele jednorazovým konštitutívnym zásahom, ale iba postupným rastom svojej sily závislým od účinnosti a úspešnosti práce so slovensky hovoriacim obyvateľstvom“ [Pichler, 1998: 88-89].

Palárik rozlišuje dva základné ciele slovenskej politiky v Uhorsku:

1. osveta a akulturácia slovenského roľníctva prostredníctvom slovenského jazyka,

2. získanie strednej meštianskej vrstvy.

„Za primárne pole slovenskej politickej činnosti“ – ako na to poukazuje T. Pichler – „Palárik pokladal ústavné Uhorsko. Občianske práva a slobody sú prostriedkami, ktorých uplatňovanie skôr či neskôr povedie k inštitucionalizácii slovenského národa“ [Pichler, 1998: 89-20].

Aj keď Palárik jednoznačne presadzoval *občianske* a *národné* práva aj vo vzťahu k Slovákom, ako autonómnej etno-sociálnej komunite", nikdy neupadol na pozície "vulgárneho" *slovenského nacionalizmu*. Naopak, ako to zdôrazňuje aj M. Gbúrová: "Palárik nehovoril o nacionalizme, napriek tomu ho vedel presne diagnostikovať. Synonymizoval ho s pojmom *národné sebestvo*, pričom jasne dával na vedomie, ktoré etnikum je touto morálnou chorobou nacionálnej nadržanosti postihnuté. Veľmi presne rozlišoval medzi spravodlivou a nespravodlivou láskou... Teda, na jednej strane...národný cit, resp. láska k národu, na strane druhej národné sebestvo, ktorého nositelia viacej milujú svoju národnosť ako vieru v Boha... Udalosti na uhorskej politickej scéne po roku 1868 plne potvrdili Palárikovo predpoklad o charaktere výbojného nacionalizmu" [Gbúrová, 2002: 74-75].

Palárik si všímal situáciu, v ktorej sa slovenský národ v tom čase nachádzal - roztrieštenosť národa, rozpoltenosť spisovného jazyka, politické, ale aj náboženské rozdelenie. Náboženské rozdelenie Slovákov na katolíkov a evanjelikov pokladal za „hlavný zdroj slabosti národa a za prekážku, ktorá bránila účelnému a spoločenskému využitiu národnej energie, a to v čase, keď bola ohrozená samotná existencia ľudu ako etnickej jednotky“ [Vavrovič, 1993: 22]. V tejto situácii nachádzalo Palárikovo ekumenické myslenie živnú pôdu pre ďalší rozvoj.

Začala sa spolupráca katolíkov a evanjelikov v literárnej a kultúrnej oblasti. Veľmi dôležitým momentom sa stalo aj stretnutie katolíckych a evanjelických zástupcov na fare u Hurbana v Hlbokom v roku 1843. Na Palárika urobila hlboký dojem Hurbanova myšlienka: „Aký je teda výsledok mojich myšlienok, môjho snaženia ohľadom Únie? Po dôkladnom skúmaní života Cirkvi a kresťanských dogiem, usudzujem, že nijaké iné zjednotenie nie je ani možné ani potrebné ani užitočné, ba ani len mysliteľné, ako založené na stredobode kresťanstva, v Kristovi, v dogmách, v apoštolskej sile a viere. Pravdaže, Únia medzi nami a kalvíni nebude možná, iba ak oni ustúpia od svojho učenia, alebo my prestaneme veriť“ [Vavrovič, 1993: 26].

Palárik ako redaktor časopisu Cyril a Metod šíril myšlienky, ktorých cieľom bolo prispievať k zjednoteniu kresťanov, rozvíjať dedičstvo Cyrila a Metoda a nastoliť jednotnú vieru.

Palárik obnovoval cyrilometodskú tradíciu a hovorí o záslužnej činnosti, ktorú konali. Vydávanie časopisu vzbudilo veľký záujem vo verejnosti, hlavne katolíkov, pre svoj program národného, náboženského a slovanského života. Aj cirkevná vrchnosť si uvedomovala istý sociálny pokrok a demokratickú snahu uskutočniť reformy v katolíckej cirkvi. Evanjelikov si získal.

V Palárikovom srdci bola láska k slovanským národom, ktorá bola neoddeliteľnou súčasťou lásky k slovenskému národu. Ich paralelu vidí v akejsi „logickej závislosti“. Pokus o vytvorenie Únie medzi katólikmi a evanjelikmi je na Slovensku podľa Palárika možný: „Ach my nesvorní a roztrhaní Slováci ! Kde, ako a v akom bode sa spojíme, ak nie v náboženstve? Aký uzol, aký zväzok národnej jednoty by bol silnejší ako zväzok božský a náboženský? To je stredobod, kam máme smerovať všetci !“ [Vavrovič, 1993: 49].

Palárik sa snaží dať do popredia zjednotenie kresťanov. „Na prvom mieste treba všetkými prostriedkami, slovom i písmom poukazovať na veľkú užitočnosť a nutnosť zjednotenia všetkých kresťanských vyznaní: katolíkov, evanjelikov, kalvínov a pravoslávnych“ [Vavrovič, 1993: 52].

Palárik tvrdí, že sa treba vyhnúť chybám minulosti a je treba hľadať nové dokonalejšie pohľady v otázkach podstaty katolicizmu, protestantizmu a pravoslavia.

Názory Palárika na problematiku kresťanského ekumenizmu rozhodne neboli politicky neutrálne a neúčinné. Naopak, úzko súviseli s riešením aktuálnych sociálno-politických otázok jeho doby. Nazdával sa, že aj cez ideu kresťanského ekumenizmu možno zdôvodniť požiadavku národnej svojbytnosti Slovákov. Odmieťa Štúrov panrusizmus, obsiahnutý v jeho spise „Slovanstvo a svet budúcnosti“. Zdôrazňuje suverenitu slovenského národa. Propaguje demokratické slobody zrodené v priebehu Francúzskej buržoáznej revolúcie. Na pozadí propagácie demokratických slobôd a práv

propaguje model usporiadania spoločnosti na občianskom princípe, lebo len „národná autonómia“ a suverenita Slovákov ich postavenie ešte definitívne nerieši. Ruka v ruke s národnou suverenitou kráča suverenita občianska, lebo zbytočná je národná suverenita za predpokladu zachovania feudálneho despotizmu a absolutizmu. V tomto zmysle sa Palárik prezentoval nielen ako liberál, ale tiež ako skutočný demokrat. Veril, že ak sa Slováci zbavia národného útlaku, zbavia sa aj sociálneho útlaku, ktorý pramení práve z prežitkov feudálneho despotizmu a absolutizmu. Budúcnosť videl v presadzovaní sa demokratických zmien a občianskych slobôd.

Z uvedeného vyplýva, že Palárika možno charakterizovať aj ako jedného z prvých – pragmaticky orientovaných - iniciátorov napĺňania idey občianskej spoločnosti na Slovensku v 19. storočí.

Summary

The paper analyzed and interpreted understanding of ideas of civil society and political issues in Jan Palarik's writing. Appropriate law must be applied so that democracy could exist, constitution, all the rights, duties and privileges concerning not only citizens but also the authorities are included in it.

- [1] *Dejiny filozofického myslenia na Slovensku I.*, 1987.
- [2] Gbúrová, M. 2002. *Dotyky s politikou*. Trenčín.
- [3] Palárik, J. 1956. *Za reč a práva ľudu*. Kultúrnopolitické články. Bratislava.
- [4] Pichler, T. 1998. *Národovci a občania*. O slovenskom politickom myslení v 19. storočí, Bratislava.
- [5] Vavrovič, J. 1993. *Ján Palárik - Jeho ekumenizmus a panslavizmus*. Martin.